

Ancsa-Molnár Regina

A magyar jogi oktatás tantárgyai 1905-től napjainkig, egy ideális hallgatói tanrend körvonalazása

Minden szakma és tudomány képviselőinek nemcsak munkáját, de alapvetően a megítélésüket is meghatározza, hogy milyen oktatásban részesültek. Az oktatás minősége szorosan összefügg az intézménnyel, amelyben folyik, ennek a működése pedig nem érthető meg, ha nem vizsgáljuk meg a történetét¹. Egy intézmény kialakulása, fejlődése rendkívül meghatározza a szervezet működését, így – ugyan csak közvetetten - az adott szakma tagjainak a társadalomban betöltött szerepét is.

Oktatás a századforduló környékén

1905 előtt ismételen megpróbálták bevezetni a szemináriumokat párhuzamosan az előadásokkal, amelyek nemcsak a diákok tudományos érdeklődését voltak hivatottak felkelteni, de segítettek volna megértetni az elméletet átmenetileg a gyakorlatba. A pesti kar ellenállásán azonban ez a törekvés megbukott. Azonban római jogból, nemzetgazdasági statisztikából és büntetőjogból sikeres szemináriumokat vezettek be a pesti egyetemen. 1905 után ezeket a szemináriumokat több is követte, így például jogbölcseletről is indítottak ilyen foglalkozásokat. Büntetőjogból *Fayer László* vezetett sikeres órákat. Gyakorlati eseteket tárgyaltak meg, hogy alátámasszák az elméletet, valamint börtönlátogatásokat is szerveztek.

1911-ben egy kisebbfajta reformra került sor, hogy kiküszöböljék a „szigorlók elvándorlását”. Az új királyi elhatározás alapján egy harmadik alapvizsgát kellett letenni, ami a magyar magánjogot, büntetőjogot és büntető eljárásjogot foglalta magába a hatodik félévben. Mivel a diákok nem jártak be az órákra az új követelmények pedig nehezen voltak teljesíthetőek ezért átiratkozással kiküszöbölték az eltanácsolással járó katasztrófát. A kolozsvári egyetemen lényegesen egyszerűbb volt a szigorlat, így a legtöbben ott szerezték meg a doktori címet. Ennek eredményeként a kolozsvári egyetemen „*több doktori címet adtak, ki mint Európa bármely más egyetemén*”. Az órák előadás jellegűek voltak és tananyagként használhattak mellé könyvet azonban jellemzőbb volt az előadás lejegyzése, korrigálása és anyagként való használata.² Ezeket az összegyűjtött jegyzeteket kiegészítették az oktatók tudományos műveivel és tanári lektorálás után gyakran nyomtatott formában is kiadták.

“Körülbelül másfél éve, hogy Menyhárt professzor úr öméltósága magyar magánjogi előadásai alapján és engedélyével jegyzetet szerkesztettem, amely hibái dacára is kedvező fogadtatásban részesült. Arra bírt ez, hogy hibáit korrigálva, hiányait kiegészítve, helyrehozzam azt a mulasztást, amelyet e jegyzet fogyatékaival elkövettem; de tartozom ezzel professzoromnak is, aki az első kiadás engedélyezésekor bizalmával megtisztelt. Ezért összegyűjtöttem több évfolyam előadási anyagát, s a professzor úr publikált műveinek felhasználásával az egész anyagot úgy rendeztem újra, hogy az a szigorlati készülésre alkalmas legyen. Minthogy pedig a litografált s hasonló jegyzetekből való tanulást igen fárasztó és szemrontónak tapasztaltam, többirányú kérelemnek igyekeztem eleget tenni, midőn

¹ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2007. 25. p.

² NAGY ZSOLT: *Az oktatás struktúra jellemzői*. ajk.elte.hu, 2017-11-28

e második kiadást nyomtatott formában, a nyomdatechnika előnyeinek felhasználásával jelentettem meg.”³

Az előadások színvonala azonban továbbra is gondot okozott, az órák anyaga már a XVIII. században is nélkülözte a tudományos jelleget, lényegében a tételes jogot mondták tollba.

“Valósággal megdöbbentő az előadások egy részének selejtes sablonossága... Oly előadást, amely magasabb szempontból, új irányban, önálló kutatás eredményeképpen előálló egyéni felfogással tárgyalna valamely kérdést, csak kevés tanártól és csak ritkán hallhatunk (...) Ha nincs ebben az országban jogtudomány, úgy ezért elsősorban az egyetem azon tanárai felelősek, akik azt művelni és fejleszteni elmulasztják, mert nekik hivatásukkal járó kötelességük...”⁴

Ráadásul az óralátogatás nehezen volt megoldható az állandó helyhiány miatt, amivel a jogi kar küzdött, ezt több szempontból sem volt kedvező. Egyrészt teljesen ellehetetlenítette az oktatást így a vizsgázás lett az oktatók főtevékenysége. Másrészt ez a folyamat erőteljesen csökkentette az adott kar presztízsét akár országos szinten is. A kolozsvári jogi kar hasonló problémákkal küszködött, ezt csak tetézte, hogy a hallgatók létszáma megháromszorozódott a jogi pálya iránti érdeklődés; és a már fent említett szigorlók miatt.

Az első világháború után

1918 novemberében a Károlyi-kormány további tanszékeket szervezett a budapesti egyetem jogi karán. Célja volt a kar társadalomtudományosítása, így jött létre a szociológiai tanszék, a gazdaságpolitikai tanszék valamint az összehasonlító magánjogi, és nemzetközi jogi tanszék. A tanulmányi rendszer és a vizsgák rendje változatlanul átvészelték az első világháborút. Azonban rendkívül megviselték a jogi oktatást és annak művelését.

“Azok a gazdasági, társadalmi, politikai, jogi megrázkódtatások, amelyeknek korszakát éljük, és amelyek szükségképpen bénítólag hatnak a tételes jogtudományok művelésére...”⁵

A két világháború között a kormány tudatosan törekedett a jogakadémiák megszüntetésére, habár 1945-ig változatlanul működtek és a hallgatók az alapvizsgákat is letehettek.

Ebben az időszakban a diákok körülbelül húsz különböző tantárgyat hallgattak, amelynek 35%-át történeti ismeretek, 30%-át pedig magánjogi ismeretek alkották. Ez mutatja a magánjog fontosságát a jogi oktatáson belül valamint azt is, hogy a gazdaságnak milyen fontos szerepe van az adott társadalmi szituációban.⁶ A tárgyak főkéllégiumokból és „hallgatásra ajánlatos ismeretekből” álltak. A főkéllégiumok hallgatása nélkül végzettséget nem lehetett szerezni, míg az „ajánlatos” ismeretek főleg a társadalmi és számviteli kategóriát alkották.

“A társadalomtan problémáját a modern tudományrendszer egészébe állítottam be, megkísérelvén annak bizonyítását, hogy a tudományok rendszerének logikai szerkezetében a társadalomtannak megvan a maga helye, amelyet nem esetlegesen, hanem hivatásszerűen tölt be.”⁷

³ Idézet a Szegedi m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem évkönyvéből. 1939/40. Százhuszonöt éve nyílt meg a kolozsvári tudományegyetem.

⁴ MÁRKUS DEZSŐ: *A jogi vizsgákról szóló vita. Magyar Jogászegylet Értekezlete. Magyar Jogi Lexikon. IV. Kötet.* 472. p.

⁵ MOÓR GYULA – MAGYARI GÉZA: *Jog és Államtudományok. Magyar Zoltán (szerk.): A magyar tudománypolitika alapvetése.* Budapest. 1927

⁶ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi áttekintése a második világháborúig.* jesz.ajk.elte.hu, 2017-11-28.

⁷ OTTLIK LÁSZLÓ: *A társadalomtudomány filozófiája című munkájából. A kolozsvári m. kir. Ferenc József-tudományegyetem Évkönyve.* 1940-41. Kolozsvár. 1942.

A korszakban megfigyelhető a statisztika oktatásának igen erőteljes fejlődése, ráadásul a hallgatóknak négyféle statisztikai tárgyú óra látogatása volt kötelező.

“Kenéz Bélának nagy része van abban, hogy bennem a statisztika iránt szunnyadó érdeklődés már régen lángra lobbant. Bárcsak áthatná a magyar közéletet az egzakt gondolkodásnak az az ereje, melyet a statisztika nyújt annak, aki hivatott mestere.”⁸

A második világháború után

A szemináriumok megtartása is fellendült a háborúk között a budapesti és szegedi jogi karon is jószerevével minden tárgy oktatója tartott különféle szemináriumot, ahol a diákokkal közös kutatások is folytak. Mellette megjelentek a gyakorlati órák, amelyek az előadások anyagának gyakorlati megvalósítását és annak alkalmazását voltak hivatottak segíteni. 1946-ban reformot hajtottak végre a felsőoktatásban így ezután négy doktori szigorlatot vezettek be: történeti, közjogi, elméleti és magánjogi vizsgát lehetett letenni.⁹ Ezek tartalma és követelményük nem változott. Elválasztották a főkollégiumok és kiskollégiumok tanítását így az utóbbit a hallgatók érdeklődési körüknek megfelelően választhatták ki.

A szocialista gazdasági követelmények követése miatt a 1948-as reform során új tárgyakat vezettek be, egyúttal a jogi oktatás társadalomtudományosítását is előirányozták. Előírták a szociológia, a gazdaságtörténet, gazdaságpolitika, munkajog, szövetkezeti jog oktatását. A politikát államtanra, a jogfilozófiát állam- és jogelméletre, a kereskedelmi jogot gazdasági jogra változtatták. Ekkor került bevezetésre a felvételi vizsga és a vizsgát képző tárgyakat is ismertették. Az oktatás jellegét továbbra is az előadások határozták meg. Az '50-es években a szovjet befolyás eredményeképp bevezették a marxizmus-leninizmust, a politikai gazdaságtant és bevezették a szovjetjogi tárgyak oktatását is. Gazdasági jog helyett polgári jogot, a szövetkezeti jog helyett pedig földjogot és termelőszövetkezeti jogot oktattak.

„Az öt hétig tartó nyári gyakorlat idején kellett megírni a diplomamunkát egy általunk választott tárgyból. Általában mindenki azt a tárgyat választotta, melyet a gyakorlat során alkalmazott. A diplomamunkát elbírálták, illetve meg kellett védeni, bár ez utóbbi inkább csak formalitás volt.”¹⁰

Oktatás a szocializmus időszakában

1957-ben a stúdium időtartamát öt évben határozták meg és főkollégiumként bevezették a kriminalisztika és lélektan oktatását. A forradalom hatására a tételes szovjet jogok oktatását megszüntették, csupán a szovjet állam- és jogrendszer lapjai tárgyat oktatták, valamint a tudományos szocializmus maradt két évfolyamon keresztül. Az első évfolyamon előírták a bevezetés az állam- és jogtudományokba, az állam és jogelmélet szintetizáló tárgyként a negyedik évfolyamra került, ezen kívül új tárgyként a nemzetközi magánjog oktatását is előírták. Az államvizsgák tárgyait felemelték hatra: polgári jog, polgári eljárásjog, büntetőjog, büntető eljárási jog, államjog és államigazgatási jog.¹¹ Ekkorra a gyakorlati foglalkozások keretein belül meghatározott időben, bizonyos ügyekre szervezett hallgatói bírósági látogatásokat írtak elő. Hasonlóan a századforduló környékén, a jelesebb tanulók jegyzeteit összegyűjtötte az ügynevezett tanulókör, hogy egyfajta tanulósegédletet készítsenek, amit nyomtatott formában kiadtak. A '60-as években a képzés jelleg némileg megváltozott. A

⁸ Gr. Bethlen István szavai Kenéz Béláról, aki A kolozsvári egyetem Statisztika Tanszékének nyilvános rendes tanára volt.

⁹ NAGY ZSOLT: *Jogi oktatás a második világháború után*. jesz.ajk.elte.hu, 2017-11-28

¹⁰ Az idézet interjúalanytól van, aki 1959-ben vette kézhez diplomáját.

¹¹ jogdoktor.hu: *A jogi oktatás története Magyarországon*, 2017-11-28

gyakorlatokon bevett szokássá vált a jogesetek megoldása, ahogy az oktatók által készített jegyzetek használata is.

Oktatás a szocializmus után

A '70-es években ismét új tárgyak bevezetésére került sor, ami a hallgatók társadalomtudományi ismereteinek bővítésére szolgált. Kötelező tárgyként oktatták a pszichológiát és a szociológiát. Utóbbi ráadásul gyakorlati óra keretén belül is oktatták. Az állam- és jogtudományi karok nyomatékosan hangsúlyozták, hogy a jogot végzett szakembernek ismernie kell a társadalomban végbemenő törvényszerűségeket. A rendszerváltás természetesen mind az oktatott tárgyakban, mind azok tartalmában jelentős változásokat hozott. A tudományos szocializmus nem szerepelt többé sem a kötelező, sem a választható tárgyak között; a politikai gazdaságtan helyét pedig a közgazdaságtan vette át. Megnőtt az általános ismereteket adó és elméleti tárgyak oktatásának óraszám, ilyen volt az etika, filozófia, közgazdaságtan és a szociológia. A megváltozott politikai, gazdasági és társadalmi szituációkhoz igazodva új tárgyként jelent meg a társasági jog.¹² Az oktatási módszerek, és azok struktúrája alapvetően nem változott meg, az előadások képezték a gerincét a jogászképzésnek, kiegészítve a szemináriumokkal, ahol az előadás anyagának részletesebb megbeszélése folyt.

Modern jogi oktatás

Lényeges változásokról nem lehet beszélni, mert a mai modern jogi oktatás a fent említett talpazatra épült. Azonban nem lehet elmenni szó nélkül a mai technikai vívmányok erőteljes hatásáról, ami az oktatást is rendkívül áthatja. Az ezredfordulót átlépve olyan tárgyak jelentek meg amelyekre határozottan azt lehet mondani, hogy hatással volt rá a technika. A kultikus statisztika átalakult jogi adatgyűjtés és feldolgozássá. Ez évtizedekig elképzelhetetlennek tűnt. Elmondható, hogy a jogi intézmény más egyetemi oktatásokhoz képest is rendkívül merev. Noha ez elmondható az amerikai, angol esetleg ázsiai oktatásról is, a közép európai rendszer a legkevésbé flexibilis e téren.¹³ Erőteljes hatással volt rá a történelem. Formálta, kialakította, gyökeret vert benne. Ezt pedig nem csak, hogy nem lehet valójában nem is érdemes reformokkal megváltoztatni. Bizonyos változtatások alkalmazásával problémák sokasága jönne létre. Ezek a merev szabályok pedig érintik az értékelési rendszert, a leadott tananyagot és az oktatás általános belső struktúráját is¹⁴. A merevség miatt jellemző, hogy a tananyag és a rendszer állandó késésben van a társadalmi szituációkhoz képest.¹⁵ Ami pedig még ennél is nagyobb probléma, hogy a történelmi hagyományoknak megfelelően kialakult rendszert kell alkalmazni a mai társadalmi helyzetekre, ami valószínűleg a jövőben is éreztetni fogja a hatását. Egy ideális oktatási rendszer naprakész, rugalmas. Nem a berögzült szabályok ismétlése a lényeges, hanem azok megértetése a hallgatókkal. Továbbá fontos lehet az adott intézményen belül a hierarchia éreztetésének csökkentése valamint az oktatók és a diákok közös munkájának gyümölcsként bizonyos kutatások kamatoztatása.

¹² NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2007. 63. p.

¹³ Basil Bernstein i.m.

¹⁴ CSAPÓ BENŐ – BUKTA KATALIN: *Az iskolai műveltség*. *Osiris*. 2002, 75-83. p.

¹⁵ FERGE ZSUZSA i.m. 82-83. p.